

Uchwała z dnia 20 marca 2009 r.

I PZP 8/08

Przewodniczący Prezes SN Walerian Sanetra, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera (sprawozdawca), Jolanta Strusińska-Żukowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 20 marca 2009 r. sprawy z powództwa Ewy J. przeciwko Fabryce Wyrobów Runowych „B.” SAj w W. o odszkodowanie, odprawę pieniężną i ekwiwalent za pranie odzieży roboczej, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku z dnia 22 grudnia 2008 r. [...]

„Czy rozpoznanie sprawy, w której powódka zgłosiła cztery żądania, przez sąd w składzie jednego sędziego i dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 2 ppkt a k.p.c.), w sytuacji gdy trzy roszczenia podlegają rozpoznaniu w składzie jednego sędziego (art. 47 § 1 k.p.c.), skutkuje powstaniem nieważności postępowania w tej części (art. 379 pkt 4 k.p.c.) ?”

p o d j ą ł u c h w a ł ę :

W sprawie z zakresu prawa pracy w pierwszej instancji sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników (art. 47 § 1 pkt 1 lit. a k.p.c.) może rozpoznać kilka roszczeń łącznie dochodzonych przez powoda w jednym postępowaniu (art. 191 i 193 § 1 k.p.c.), jeżeli wśród nich znajduje się choćby jedno, którego rozpoznanie powinno nastąpić w takim składzie.

U z a s a d n i e

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne ujawniło się w następującym stanie sprawy. Powódka Ewa J. po ostatecznym sprecyzowaniu żądania domagała się zasądzenia na swoją rzecz od strony pozwanej Fabryki Wyrobów Runowych „B.” SA w W. kwot: 6.812,40 zł tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem rozwiązanie umowy o pracę, 6.812,40 zł jako odprawy pie-

niężnej z tytułu rozwiązania stosunku pracy przez pracodawcę z przyczyn niedotyczących pracownika na podstawie ustawy z dnia 13 grudnia 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników, 4.541,60 zł tytułem odszkodowania (odprawy) przysługującego na podstawie obowiązującego u pozwanego pracodawcy pakietu socjalnego w związku z naruszeniem przez pracodawcę gwarancji zatrudnienia oraz 86 zł tytułem ekwiwalentu za pranie odzieży. Pozew został wniesiony 2 kwietnia 2008 r.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Białymstoku rozpoznał sprawę i wydał wyrok uwzględniający powództwo w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników. Sąd Rejonowy rozważał kwestię właściwego składu sądu, w wyniku czego stwierdził, że roszczenie o odszkodowanie z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania stosunku pracy podlega rozpoznaniu przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c.), natomiast trzy pozostałe roszczenia zgłoszone przez powódkę - o odprawę pieniężną z tytułu rozwiązania stosunku pracy przez pracodawcę z przyczyn niedotyczących pracownika, o odszkodowanie (odprawę) z pakietu socjalnego gwarantującego pracownikom zatrudnienie oraz o ekwiwalent za pranie odzieży - podlegają rozpoznaniu przez sąd w składzie jednego sędziego (art. 47 § 1 k.p.c.). Sąd Rejonowy uznał jednak, że wszystkie roszczenia dochodzone przez powódkę mogły zostać rozpoznane łącznie (w tej samej sprawie) przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników, ponieważ łączne rozpoznanie wszystkich roszczeń było uzasadnione ze względu na zasadę ekonomiki procesowej (art. 6 k.p.c.).

Apelację od wyroku Sądu Rejonowego wniosła strona pozwana, zarzucając zaskarżonemu wyrokowi: 1) nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.) w następstwie rozpoznania części roszczeń powódki - o odprawy pieniężne i o ekwiwalent za pranie odzieży roboczej - przez sąd w niewłaściwym składzie (z udziałem ławników), 2) sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z zebrany materiałem dowodowym.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku, rozpoznając apelację strony pozwanej, powziął poważną wątpliwość co do interpretacji art. 47 k.p.c., wyrażoną w treści przedstawionego Sądowi Najwyższemu - na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. - pytania prawnego sprowadzającego się do tego, czy rozpoznanie sprawy z zakresu prawa pracy, w której powód zgłosił cztery roszczenia, przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c.), w sytuacji gdy trzy roszczenia spośród czterech podlegają rozpo-

znaniu w składzie jednego sędziego (art. 47 § 1 k.p.c.), powoduje nieważność postępowania w tej części (art. 379 pkt 4 k.p.c.), czyli w odniesieniu do trzech roszczeń rozpoznanych w składzie niezgodnym z ustawą.

Sąd Okręgowy, jak wynika z uzasadnienia postanowienia o przedstawieniu Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego, powziął w istocie wątpliwość, czy dopuszczalne jest dochodzenie przeciwko pozwanemu pracodawcy w jednym postępowaniu kilku roszczeń z zakresu prawa pracy (czyli zastosowanie przedmiotowej kumulacji roszczeń), gdy rozpoznanie poszczególnych roszczeń powinno nastąpić - według art. 47 § 1 i 2 k.p.c. - przez sąd w różnym składzie: bądź w składzie jednego sędziego, bądź w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, a w konsekwencji, czy rozpoznanie wszystkich połączonych roszczeń powinno nastąpić w jednym postępowaniu przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, czy też roszczenia, które powinny być rozpoznane w składzie jednego sędziego, należy wyłączyć ze sprawy rozpoznawanej przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników do odrębnego rozpoznania i rozpoznać jako sprawę odrębną. Jeżeli kumulacja przedmiotowa roszczeń występująca w rozpoznawanej sprawie byłaby niedopuszczalna (ze względu na różny skład sądu), to rozpoznanie przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników roszczeń powódki o odprawę pieniężną z tytułu rozwiązania przez pracodawcę stosunku pracy z przyczyn nietyczących pracownika, o odszkodowanie (odprawę) z pakietu socjalnego obejmującego gwarancje zatrudnienia pracowników oraz o ekwiwalent za pranie odzieży roboczej, które - w razie odrębnego ich dochodzenia - powinien rozpoznać sąd w składzie jednego sędziego, stanowiłoby naruszenie przepisów o składzie sądu prowadzące do nieważności postępowania. Zgodnie bowiem z art. 379 pkt 4 k.p.c. w sytuacji, gdy skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa, zachodzi nieważność postępowania. W rozpoznawanej sprawie apelacja pozwanego pracodawcy została oparta na zarzucie nieważności postępowania, ale nawet gdyby pozwany nie podniósł kwestii składu sądu niezgodnego z ustawą, Sąd drugiej instancji miałby obowiązek wziąć pod uwagę z urzędu nieważność postępowania (art. 378 § 1 k.p.c.). Sąd Okręgowy powołał się na uchwałę Sądu Najwyższego z 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68 (OSNPC 1969 nr 4, poz. 23, OSP 1970 nr 1, poz. 4 z glosą W. Berutowicza), zgodnie z którą nieważność

postępowania zachodzi w każdym wypadku, gdy skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa.

Sąd Okręgowy zwrócił też uwagę na rozbieżną praktykę orzeczniczą w sądach powszechnych - występująca nie tylko w ramach tego samego sądu, ale nawet tego samego wydziału. W zależności od poglądów składu orzekającego roszczenia, podlegające rozpoznaniu w różnych składach (jednego sędziego - art. 47 § 1 k.p.c. lub jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników - art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c.) są albo rozpoznawane łącznie w tej samej sprawie (w składzie ławniczym), albo rozdzielane do dwóch osobnych postępowań.

Wreszcie Sąd Okręgowy przedstawił próbę pogodzenia dwóch przeciwstawnych poglądów. Z jednej strony podkreślił znaczenie zasady koncentracji materiału dowodowego (art. 6 k.p.c.), z której wynika, że sąd powinien dążyć do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia sprawy w możliwie najkrótszym terminie. Wyłączenie części roszczeń i części materiału dowodowego do innego postępowania byłoby zaprzeczeniem tej zasady. Dokumentacja procesowa znajdowałaby się w różnych sprawach, a świadkowie musieliby być przesłuchani dwukrotnie w różnych terminach, niejednokrotnie na te same okoliczności, co wiązałoby się dla nich z uciążliwością, podobnie jak dla stron i ich pełnomocników. Rozdzielenie i osobne rozpoznanie roszczeń wiązałoby się również z większymi kosztami postępowania. Nie można też wykluczyć rozbieżności w orzecznictwie, gdyby rozdzielone roszczenia miały rozpoznać różne składy sądu. Z drugiej strony Sąd Okręgowy zwrócił uwagę na to, że chociaż treść art. 47 k.p.c. pozornie jest jednoznaczna i nie nastęrcza trudności interpretacyjnych, ponieważ przepis ten w jasny sposób określa skład sądu dla poszczególnych rodzajów spraw, to w przypadku połączenia w jednym pozwie kilku różnych roszczeń podlegających rozpoznaniu przez sąd w różnym składzie pojawia się kwestia wyboru odpowiedniego do ich rozpoznania składu sądu. O ile można przyjąć, że do nieważności postępowania dochodzi w przypadku rozpoznania sprawy przez skład „niepełny” (np. rozpoznania przez sąd w składzie jednego sędziego sprawy, którą powinien rozpoznać sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników), o tyle rozpoznanie sprawy przez skład „poszerzony” o ławników (np. rozpoznanie przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników sprawy, którą powinien rozpoznać sąd w składzie jednego sędziego) nie może zostać zakwalifikowane jednoznacznie jako rozpoznanie sprawy przez skład sądu niezgodny z przepisami prawa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie prawne dotyczące składu sądu rozpoznającego w pierwszej instancji sprawę z zakresu prawa pracy w przypadku połączenia przez powoda roszczeń podlegających rozpoznaniu w różnym składzie rozstrzygnął już Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 4 lutego 2009 r., II PZP 14/08. W sprawie, w której podjęto tę uchwałę - w związku z pytaniem prawnym Sądu Okręgowego, czy w świetle art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c. w sprawach z zakresu prawa pracy w pierwszej instancji sąd w składzie jednego sędziego i dwóch ławników jest właściwy do rozpoznania oprócz roszczeń wymienionych wprost w treści tego przepisu jedynie roszczeń bezpośrednio z nich wywodzonych, czy też jest uprawniony do rozpoznania także innych roszczeń ze stosunku pracy dochodzonych w jednym pozwie - Sąd Najwyższy udzielił odpowiedzi, zgodnie z którą w przypadku, gdy wśród roszczeń z zakresu prawa pracy dochodzonych w jednym postępowaniu (art. 191 i 193 § 1 k.p.c.) znajduje się roszczenie, do rozpoznania którego w pierwszej instancji właściwy jest sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c.), sąd w takim samym składzie właściwy jest także do rozpoznania pozostałych roszczeń.

Podzielając zarówno samą tezę uchwały, jak i przedstawioną w jej uzasadnieniu argumentację prawną, Sąd Najwyższy w składzie podejmującym niniejszą uchwałę wziął pod uwagę dodatkowo przedstawione poniżej argumenty.

1. Chociaż przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne zostało skonstruowane jako pytanie o zgodny z ustawą skład sądu rozpoznającego sprawę z zakresu prawa pracy w kontekście jednej z przesłanek nieważności postępowania przewidzianej w art. 379 pkt 4 k.p.c., to w istocie rzeczy problem nie dotyczy bezpośrednio interpretacji art. 47 § 1 k.p.c. oraz art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c. Treść normatywna tych przepisów jest stosunkowo jednoznaczna, aczkolwiek można mieć pewne wątpliwości, co oznacza użyte w art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c. sformułowanie „oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia”. Przepis ten stanowi bowiem, że w pierwszej instancji sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników rozpoznaje sprawy z zakresu prawa pracy o ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich wa-

runków pracy lub płacy oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia i o odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy. Jego treść może być różnie rozumiana, w zależności od tego, do jakich innych roszczeń w nim wymienionych należy odnieść zwrot „oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia”. Przepis ten może być bowiem rozumiany w taki oto sposób, że sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników rozpoznaje sprawy z zakresu prawa pracy: 1) o ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, 2) o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, 3) o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia i 4) o odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy. Przy takim rozumieniu treści art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c. sformułowanie „oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia” odnosiłoby się wyłącznie do spraw o przywrócenie do pracy albo przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy, a nie do innych spraw wymienionych we wstępnej części pkt 1 lit a, przy czym w odniesieniu do roszczeń o przywrócenie do pracy obejmowałoby w istocie tylko roszczenia o zasądzenie wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy (art. 47 k.p. i 57 k.p.). Dosłowne odczytanie treści przytoczonego przepisu prowadzi do wniosku, że „łącznie” dochodzone z roszczeniem o przywrócenie do pracy i silnie z tym roszczeniem związane pod względem faktycznym i prawnym jest tylko roszczenie o zasądzenie wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy. Przepis ten może być jednak rozumiany inaczej, a mianowicie w taki sposób, że sformułowanie „oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia” odnosi się do wszystkich wymienionych na wstępie spraw, a zatem spraw o ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy, co natychmiast rodziłoby pytanie, co należy rozumieć pod pojęciem „oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia”, w szczególności, czy mogą być to jakiegokolwiek inne roszczenia z zakresu prawa pracy, których rozpoznanie łącznie z roszczeniami (procesowymi) o ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy uzasadniałoby ich rozpoznanie w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników. Nie rozstrzygając definitywnie tej wątpliwości interpretacyjnej - bo o jej wyjaśnienie Sąd Okręgowy for-

mułujący zagadnienie prawne faktycznie nie wystąpił - należy stwierdzić, że nie jest ona doniosła z punktu widzenia udzielenia odpowiedzi na przedstawione Sądowi Najwyższemu pytanie prawne.

2. Zasadniczy problem wymagający rozstrzygnięcia dotyczy bowiem faktycznie dopuszczalności dochodzenia przez pracownika przeciwko pracodawcy w jednym postępowaniu kilku roszczeń z zakresu prawa pracy, nawet jeżeli roszczenia te nie pozostają ze sobą w związku faktycznym i prawnym, a dochodzone są łącznie tylko ze względu na tożsamość podmiotową stron stosunku prawnego, z którego są wywodzone. Wątpliwość dotyczy zatem tzw. przedmiotowej kumulacji roszczeń, w sytuacji gdy rozpoznanie poszczególnych skumulowanych przedmiotowo roszczeń powinno nastąpić, według art. 47 § 1 k.p.c. oraz art. 47 § 2 pkt 1 k.p.c., przez sąd w różnym składzie - albo w składzie jednego sędziego, albo w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników. Chodzi w istocie o to, czy rozpoznanie i rozstrzygnięcie połączonych w ten sposób roszczeń może i powinno nastąpić przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, czy też ze względu na różny skład sądu przewidziany w art. 47 k.p.c. do ich rozpoznania powinno nastąpić rozdzielenie tych roszczeń i rozpoznanie ich w osobnych sprawach. Jeżeli opisana kumulacja roszczeń byłaby niedopuszczalna, to - mając na uwadze stan rzeczy istniejący w sprawie, w której ujawniły się przedstawione Sądowi Najwyższemu poważne wątpliwości - rozpoznanie przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników roszczeń powódki o odprawę pieniężną z tytułu rozwiązania przez pracodawcę stosunku pracy z przyczyn nietyczących pracowników, o odszkodowanie (odprawę) przysługującą na podstawie postanowień pakietu socjalnego zawierającego gwarancje zatrudnienia oraz o ekwiwalent za prawnie odzież roboczej, które - gdyby były dochodzone odrębnie - powinien rozpoznać sąd w składzie jednego sędziego, stanowiłoby naruszenie przepisów o składzie sądu, a zgodnie z art. 379 pkt 4 k.p.c. - jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa, zachodzi nieważność postępowania, którą sąd drugiej instancji ma obowiązek wziąć pod uwagę z urzędu (art. 378 § 1 k.p.c.). Jeżeli natomiast opisaną kumulację roszczeń można byłoby uznać za dopuszczalną, to problem nieważności postępowania - stanowiącej skutek rozpoznania sprawy przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników jako domniemany skład sądu sprzeczny z przepisami prawa - nie pojawiłby się w rozpoznawanej sprawie.

3. Zagadnienie dopuszczalności przedmiotowej kumulacji roszczeń dochodzonych przez powoda od pozwanego w procesie jest uregulowane w art. 191 k.p.c., (tzw. pierwotna kumulacja roszczeń, która pojawia się już w pozwie) oraz w art. 193 k.p.c., (tzw. następcza kumulacja roszczeń, pojawiająca się w toku postępowania przed sądem pierwszej instancji w następstwie zmiany powództwa przez powoda). Ponieważ przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, które regulują postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy, nie zawierają szczególnej regulacji dotyczącej przedmiotowej kumulacji roszczeń w tym postępowaniu, to art. 191 i 193 k.p.c. mają zastosowanie w postępowaniu odrębnym z zakresu prawa pracy. Wyjątek dotyczy spraw z zakresu prawa pracy rozpoznawanych w postępowaniu uproszczonym (por. art. 505³ w związku z art. 505¹⁴ § 1 k.p.c.), w którym możliwość połączenia w jednym pozwie kilku roszczeń jest ograniczona, jednak postępowanie w sprawie, w której przedstawiono Sądowi Najwyższemu pytanie prawne, nie toczyło się według przepisów o postępowaniu uproszczonym.

Polskie prawo procesowe dopuszcza co do zasady szeroką możliwość przedmiotowej kumulacji roszczeń, a ograniczenia stanowiące odstępstwo od tej zasady są wyraźnie przewidziane prawem (przede wszystkim bezpośrednio w art. 191 k.p.c., a także np. w art. 505³ k.p.c., art. 495 § 2 k.p.c. i art. 479⁴ § 2 k.p.c.). Na podstawie art. 191 k.p.c. dopuszczalne jest dochodzenie przez pracownika w jednym pozwie (w tej samej sprawie) kilku roszczeń ze stosunku pracy przeciwko pracodawcy, nawet gdy poszczególne roszczenia - dochodzone odrębnie - powinny być rozpoznane, zgodnie z art. 47 § 1 i 2 k.p.c., przez sąd w różnym składzie (niektóre w składzie jednego sędziego, inne w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników). Do przedmiotowej kumulacji roszczeń może dojść także w toku procesu, w związku z przekształceniami przedmiotowymi powództwa, przy spełnieniu jednak warunków przewidzianych w art. 193 k.p.c. Podkreślenia wymaga, że w żadnym z przepisów dotyczących przedmiotowej kumulacji roszczeń (ani w art. 191, ani w art. 193 k.p.c.) nie został wymieniony różny skład sądu, rozpoznający poszczególne roszczenia, jako okoliczność wyłączająca dopuszczalność dochodzenia tych roszczeń w jednym postępowaniu. Z art. 191 k.p.c. wynika, że dopuszczalność kumulacji roszczeń nie zależy od jakichkolwiek związków faktycznych lub prawnych istniejących między tymi roszczeniami. Możliwe jest więc objęcie jednym pozwem kilku samodzielnych roszczeń, między którymi może, ale nie musi zachodzić łączność prawna lub faktyczna. Powszechnie przyjmuje się, że przedmiotowa kumulacja rosz-

czeń może obejmować różne żądania, zmierzające zarówno do zasądzenia dochodzonego roszczenia, jak i ustalenia lub ukształtowania prawa lub stosunku prawnego. Dopuszczalność kumulacji przedmiotowej różnorodnych roszczeń w jednym postępowaniu zależy od spełnienia następujących warunków: po pierwsze - każde z połączonych w pozwie roszczeń musi podlegać rozpoznaniu w ramach tego samego trybu postępowania (procesowego lub nieprocesowego); kwestia właściwego trybu postępowania nie jest prawnie doniosła w sprawach z zakresu prawa pracy toczących się pomiędzy pracownikiem i pracodawcą, ponieważ są to zawsze sprawy rozpoznawane w trybie procesowym; po drugie - jeżeli w pozwie są łączone roszczenia różnego rodzaju, to muszą one podlegać rozpoznaniu w tym samym rodzaju postępowania, a więc albo w postępowaniu zwykłym, albo w jednym z postępowań odrębnych; niedopuszczalne jest więc łączenie roszczeń rozpoznawanych w „zwykłym” (nie-odrębnym) postępowaniu procesowym z roszczeniami należącymi do postępowania odrębnego oraz łączenie roszczeń należących do różnych postępowań odrębnych (należy jednak pamiętać, że niektóre postępowania odrębne nakładają się na siebie - np. w odniesieniu do tej samej sprawy mogą być stosowane przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu prawa pracy, o postępowaniu nakazowym lub upominawczym oraz o postępowaniu uproszczonym); w przypadku roszczeń rozpoznawanych w sprawach z zakresu prawa pracy nie istnieje również ograniczenie dotyczące tego warunku dopuszczalności kumulacji przedmiotowej, ponieważ wszystkie są rozpoznawane w tym samym postępowaniu odrębnym; po trzecie - objęte pozwem roszczenia muszą należeć do właściwości rzeczowej sądu, do którego wnoszony jest pozew; objęcie jednym pozwem roszczeń różnego rodzaju jest dopuszczalne wówczas, gdy na podstawie przepisów o właściwości rzeczowej sądu (art. 16 i 17 k.p.c.) właściwość ta będzie taka sama dla każdego z dochodzonych roszczeń, inaczej mówiąc dla każdego z nich i dla wszystkich razem właściwy będzie sąd rejonowy lub sąd okręgowy - jeżeli jednak w jednym pozwie połączono kilka roszczeń jednego rodzaju, to sąd musi być właściwy ze względu na ogólną wartość roszczeń.

Zgodnie z art. 193 § 1 k.p.c. zmiana powództwa jest dopuszczalna, jeżeli nie wpływa na właściwość sądu. Zmiana powództwa, która polega na wystąpieniu przez powoda z nowym roszczeniem obok pierwotnego, jest tzw. następczą kumulacją roszczeń. Przy takiej zmianie powództwa muszą zostać spełnione warunki określone w art. 191 k.p.c., przedstawione w poprzednim akapicie. Jak wynika z powyższych

rozważań, w obu przepisach regulujących kumulację przedmiotową roszczeń (art. 191 i art. 193 k.p.c.) nie został ustanowiony warunek, zgodnie z którym kumulacja roszczeń (dochodzenie jednym pozwem kilku roszczeń przez powoda) jest dopuszczalna jedynie wówczas, gdy rozpoznanie poszczególnych roszczeń powinno nastąpić przez sąd w takim samym składzie (albo jednego sędziego, albo jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników). Również w żadnym innym przepisie - w szczególności w żadnym z przepisów regulujących postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy - nie została wyłączona dopuszczalność kumulacji roszczeń, których rozpoznanie i rozstrzygnięcie powinno nastąpić w składzie jednego sędziego, oraz roszczeń, które powinien rozpoznać sąd w składzie jednego sędziego i dwóch ławników; nie zostały też określone szczególne warunki, na jakich może nastąpić kumulacja takich roszczeń ze względu na skład sądu. Nowelizując art. 47 k.p.c. - między innymi przez ograniczenie udziału ławników w rozpoznawaniu spraw z zakresu prawa pracy - pozostawiono bez zmian regulacje dotyczące przedmiotowej kumulacji roszczeń, mimo wprowadzenia w sprawach z zakresu prawa pracy podziału roszczeń na rozpoznawane w składzie jednego sędziego oraz w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników. Wyłączenie lub ograniczenie kumulacji przedmiotowej roszczeń z sprawach z zakresu prawa pracy, gdy do rozpoznania poszczególnych roszczeń właściwy jest sąd w różnym składzie, wymagałoby dokonania przez ustawodawcę zmiany regulacji prawnej i nie jest możliwe jego wywiedzenie w drodze wykładni prawa. Inaczej mówiąc, z art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c. w żaden sposób nie wynika ograniczenie możliwości kumulacji roszczeń przewidzianej w art. 191 i 193 k.p.c. Prowadzi to do wniosku, że dopuszczalna jest kumulacja przedmiotowa roszczeń w sprawach z zakresu prawa pracy także wówczas, gdy niektóre ze skumulowanych roszczeń powinny być rozpoznane w składzie jednego sędziego (art. 47 § 1 k.p.c.), a inne w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 1 k.p.c.) i jednocześnie nie występują przesłanki wyłączające kumulację przewidziane w art. 191 i 193 k.p.c.

4. W zależności od przyjętej koncepcji wykładni sformułowania „oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia” użytego w art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c. (o czym była mowa na początku rozważań) można również stwierdzić, że przepis ten pośrednio potwierdza dopuszczalność kumulacji z jednym z wymienionych w nim roszczeń (o ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie

poprzednich warunków pracy lub płacy) innych roszczeń łącznie z nimi dochodzonych - niezależnie od tego, czy rozpoznanie poszczególnych innych roszczeń powinno nastąpić przez sąd w składzie jednego sędziego, czy też w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników. W każdym razie decydujące znaczenie powinno się przypisać woli powoda. To on decyduje o połączeniu w jednym pozwie (art. 191 k.p.c.) albo w jednej sprawie w toku jej rozpoznawania (art. 193 k.p.c.) kilku dochodzonych przez siebie roszczeń - w ten sposób decyduje też pośrednio o tym, czy jego roszczenia (wszystkie połączone) ma rozpoznać sąd w składzie przewidzianym w art. 47 § 2 pkt 1 lit. a k.p.c. (z udziałem ławników). Powód może też zdecydować - z różnych przyczyn - o osobnym dochodzeniu poszczególnych roszczeń, a wówczas część z nich może być rozpoznana przez sąd w składzie jednego sędziego (art. 47 § 1 k.p.c.), a część w składzie z udziałem ławników (art. 47 § 2 pkt 1 k.p.c.).

5. Wątpliwość Sądu Okręgowego dotycząca aktualności poglądu Sądu Najwyższego wyrażonego w tezie oraz w uzasadnieniu uchwały z 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68 (OSNPC 1969 nr 4, poz. 23, OSP 1970 nr 1, poz. 4 z glosą W. Berutowicza), zgodnie z którą nieważność postępowania zachodzi w każdym wypadku, gdy skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa, nie musiała być definitywnie rozstrzygnięta, aby możliwe stało się udzielenie odpowiedzi na pytanie prawne. Uchwała ta pochodzi sprzed ponad czterdziestu lat, co samo przez się nie musi oznaczać, że stała się nieaktualna. Nie ulega też wątpliwości, że w świetle treści art. 379 pkt 4 k.p.c. rozpoznanie sprawy przez skład sądu sprzeczny z przepisami prawa prowadzi do nieważności postępowania. Możliwa jest jednak różna interpretacja pojęcia „skład sądu orzekającego sprzeczny z przepisami prawa”. Chodzi mianowicie o odpowiedź, z jakimi bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa procesowego lub ustrojowego musi być sprzeczny skład sądu orzekającego, aby konieczne było stwierdzenie, że doszło do nieważności postępowania. Dla wykładni art. 47 § 1 i 2 k.p.c. w kontekście przesłanki nieważności postępowania opisanej w art. 379 pkt 4 k.p.c. istotne jest między innymi to, co wynika wprost z Konstytucji RP.

Konstytucja RP w art. 182 stanowi, że udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa. Założenie ustrojodawcy jest zatem takie, że obywatele mają uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, a ustawa określająca zasady tego udziału nie powinna sprowadzać go do minimum. Ustawa nie może stwarzać jedynie pozoru udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawie-

dliwości, ponieważ mogłoby to stanowić nie tylko naruszenie art. 182 Konstytucji, ale także art. 2 i art. 4 Konstytucji, które przewidują, że w demokratycznym państwie prawnym, gdzie władza zwierzchnia należy do obywateli, obywatele powinni uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości - na zasadach określonych w ustawach ustrojowych (np. w Prawie o ustroju sądów powszechnych) oraz procesowych (np. w Kodeksie postępowania cywilnego). W każdym razie idea demokratycznego państwa prawnego przewiduje udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, chociaż na podstawie treści art. 182 Konstytucji nie można postawić tezy, że skład ławniczy (skład sądu z udziałem obywateli) jest zdecydowanie preferowany przez ustrojodawcę. Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości legitymizuje w znaczącym stopniu władzę sądowniczą, zwłaszcza w sytuacji, gdy sędziowie (zawodowi) są wyłaniany poza wyborami powszechnymi (przez samorząd sędziowski), a następnie mianowani przez Prezydenta na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, podczas gdy pozostałe dwie władze (ustawodawcza i wykonawcza) pochodzą z wyborów powszechnych (są wyłaniane w wyborach do parlamentu, wyborach prezydenta republiki, wyborach samorządowych do rad powiatów, gmin i miast, w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast). Inną kwestią - której nie dotyczy rozpoznawane zagadnienie prawne - jest problem prawidłowego wyboru obywateli mających sprawować wymiar sprawiedliwości (ławników). Przypomnienie niektórych zasad ustrojowych jest konieczne, ponieważ to, co wynika bezpośrednio z Konstytucji, nie może być pomijane przy dokonywaniu wykładni przepisów rangi ustawowej, także przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących składu sądu. Interpretacja przepisów o składzie sądu (art. 47 § 1 i 2 k.p.c.) nie powinna dodatkowo prowadzić do zawężenia udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza w sprawach z zakresu prawa pracy.

6. Nowelizacja art. 47 k.p.c., prowadząca do podziału spraw z zakresu prawa pracy na sprawy rozpoznawane przez sąd pracy w składzie jednego sędziego oraz w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, była z pewnością niefortunna. Nie uwzględniono bowiem przy dokonywaniu zmiany przepisów o składzie sądu tego, że w sprawach z zakresu prawa pracy na ogół dochodzi do przedmiotowej kumulacji roszczeń, zwłaszcza gdy proces pomiędzy pracownikiem i pracodawcą toczy się już po rozwiązaniu stosunku pracy. Rozdzielenie przez sąd pracy roszczeń dochodzonych przez powoda jednym pozwem z tej przyczyny, że podlegają one rozpoznaniu w różnych składach sądu (art. 47 § 1 i 2 pkt 1 k.p.c.)

może prowadzić do różnych negatywnych zjawisk, opisanych przez Sąd Okręgowy (łącznie z przewlekłością postępowania, niedogodnościami dla stron, ich pełnomocników i świadków związanymi z równoległym prowadzeniem kilku spraw, zwiększeniem kosztów sądowych i kosztów zastępstwa prawnego, wreszcie niepożądaną rozbieżnością orzecznictwa wynikająca z prowadzenia odrębnych spraw przez różne składy sądu). Można sformułować pod adresem prawodawcy pewien postulat *de lege ferenda* dotyczący zmiany treści art. 379 pkt 4 k.p.c., która mogłaby wyeliminować obawy dotyczące nieważności postępowania związane z różnymi składami sądu rozpoznającymi sprawy z zakresu prawa pracy. Być może należałoby zmienić treść art. 379 pkt 4 k.p.c. na wzór art. 379 pkt 6 k.p.c. - skoro w pewnych sytuacjach nie ma nieważności postępowania, gdy sprawę podlegającą rozpoznaniu przez sąd okręgowy rozpozna sąd rejonowy, to na podobnej zasadzie nie powinna mieć miejsca nieważność postępowania, gdy roszczenie podlegające rozpoznaniu przez jednoosobowy skład sądu (sąd w składzie jednego sędziego - art. 47 § 1 k.p.c.) rozpozna - w razie skumulowania go z innymi roszczeniami podlegającymi rozpoznaniu przez skład ławniczy - sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników - (art. 47 § 2 pkt 1 k.p.c.).

7. Analiza treści art. 47 k.p.c. prowadzi do wniosku, że rozpoznawanie spraw przez sąd w składzie jednego sędziego i dwóch ławników (§ 2) stanowi wyjątek od zasady, zgodnie z którą w pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego (§ 1). Jeżeli więc wśród roszczeń podlegających kumulacji znajduje się roszczenie, do rozpoznania którego jest właściwy sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, to skład właściwy do rozpoznania skumulowanych roszczeń musi zapewniać realizację tego wyjątku. W konsekwencji sąd w składzie jednego sędziego i dwóch ławników należy uznać za właściwy do rozpoznania wszystkich skumulowanych roszczeń. Można również przyjąć inny punkt widzenia - odwołujący się do obserwacji struktury wpływu spraw rozpoznawanych przez sądy pracy. Większość spraw rozpoznawanych przez sądy pracy to sprawy opisane w art. 47 § 2 pkt 1 lit a k.p.c., czyli sprawy o ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy o odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy. Skoro sprawy, dla których przepisy procesowe przewidują sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i

dwóch ławników, stanowią większość wśród spraw rozpoznawanych przez sądy pracy, można przyjąć, że w sprawach z zakresu prawa pracy faktyczną zasadą odnoszącą się do składu sądu jest skład sądu z udziałem ławników. Również ten punkt widzenia prowadzi do wniosku, że sprawę, w której powód skumulował w dopuszczalny sposób swoje roszczenia, powinien rozpoznać sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników.

8. Według art. 47 k.p.c. w trybie procesowym ławnicy biorą udział w rozpoznawaniu jedynie spraw z zakresu prawa pracy i spraw ze stosunków rodzinnych (skład ławniczy w trybie nieprocesowym wynika z art. 509 k.p.c. i obejmuje również tylko sprawy rodzinne). Warto więc może zwrócić uwagę, że problem przedmiotowej kumulacji roszczeń (procesowych) pojawia się również w sprawach rodzinnych i również ma pewne konotacje dotyczące składu sądu.

W sprawach o rozwód lub separację - rozpoznawanych przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 2 lit a i b k.p.c.) - można zgłosić roszczenia o alimenty (o dostarczanie środków utrzymania) na rzecz rozwiedzionego lub separowanego małżonka, o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej, o eksmisję jednego z małżonków (art. 58 § 2 i 3 k.r.o., art. 60 k.r.o., art. 61³ § 1 k.r.o. i art. 61⁴ § 4 k.r.o.). Nie ulega wątpliwości, że towarzyszące żądaniu orzeczenia rozwodu lub separacji roszczenia o alimenty na rzecz rozwiedzionego lub separowanego małżonka, o podział majątku wspólnego lub o eksmisję jednego z małżonków, gdyby były dochodzone odrębnie, podlegałyby rozpoznaniu przez sąd w składzie jednego sędziego. Ponieważ jednak zostały zgłoszone w sprawie o rozwód lub separację - skład sądu z udziałem ławników (odpowiedni do orzekania o rozwodzie lub separacji) jest odpowiedni także do ich rozpoznania, co nie powoduje w żadnym wypadku nieważności postępowania w odniesieniu do zawartego w wyroku orzekającym rozwód lub separację rozstrzygnięcia o alimentach, eksmisji lub podziale majątku.

Ponieważ - co nie ulega wątpliwości - roszczenie (procesowe) o alimenty (o dostarczanie środków utrzymania) między małżonkami, o podział majątku wspólnego lub o eksmisję jednego z małżonków nie są wyłączone ze spraw o rozwód lub separację z tej przyczyny, że nie może ich rozpoznać sąd w składzie ławniczym, podobnie nie ma powodów, aby wyłączać do odrębnego rozpoznania roszczenia pracownika podlegające rozpoznaniu przez sąd w składzie jednego sędziego skumulowane przedmiotowo - zgodnie z art. 191 i art. 193 k.p.c. - z roszczeniami podlegającymi

rozpoznaniu przez sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników.

Co prawda, prawo materialne (Kodeks rodzinny i opiekuńczy) wyraźnie przewiduje możliwość opisanej kumulacji przedmiotowej roszczeń w sprawach o rozwód i separację, jednak brak odpowiedniej regulacji prawnej w sprawach z zakresu prawa pracy nie może służyć zwalczaniu poglądu o dopuszczalności kumulacji przedmiotowej w tych sprawach. Wykładnia systemowa przemawia zatem za stanowiskiem przyjętym w podjętej uchwale.

Mając na uwadze przedstawione powyżej argumenty Sąd Najwyższy udzielił na pytanie Sądu Okręgowego odpowiedzi przedstawionej w sentencji uchwały.

=====